

MESNEVÎ-İ ŞERÎF'İN ÜÇÜNCÜ BEYTİNE FARKLI BİR ŞERH DENEMESİ

İsmail GÜLEÇ*

ÖZ¹

Mesnevî'nin bir çok isminden biri Mağz-ı Kuran, diğeri de Keşşâfu'l-Kuran'dır. Bu isimlerle anılmasının nedeni altı ciltten oluşan *Mesnevî*'de lafzen ve mealen iktibas edilen ayet sayısının 700 kadar olmasıdır. Bu sayıya telmih yoluyla işaret edilen ayetleri de ilave edecek olursak bin beş yüz kadar ayet tefsir edilmiş olmaktadır. Bu rakam Kur'ân'ın yaklaşık dörtte birine tekabül etmektedir ve *Mesnevî*'nin aynı zamanda iş'ârî bir Kur'ân tefsiri olduğunu göstermektedir.

Mesnevî'yi şerh edenler özellikle ayet ve hadislere dikkat etmişler, telmih yoluyla tefsir edilen ayetlerin üzerinde özellikle durmuşlardır. Biz bu çalışmamızda, birinci cildin üçüncü beytinin bir ayete telmih yoluyla gönderme yaptığını göstermeye çalışacağız. Bu açıdan bakıldığında *Mesnevî*'nin işaret ettiği ayet sayısının sanılandan daha fazla olabileceğini düşünebiliriz.

Bu çalışmada, klasik ve modern dönemlerde yazılmış belli başlı şerhlerin üçüncü beyitleri taranarak şerhlerde işaret edilmemiş ayet tespit edilecek, daha sonra beyit ile aralarındaki ilişki açıklanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Şerh, *Mesnevî*, Tefsir.

* Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü,
igulec@sakarya.edu.tr

¹ 2. Uluslararası Mesnevî Sempozyumunda (22-24 Mayıs 2013 Van) sunulan bildirinin makaleye dönüştürülmüş hâlidir. Bu çalışmanın ortaya çıkması değerli arkadaşım ve meslektaşım Orhan Kemal Tavukçu sayesinde olmuştur. Üçüncü beyit şerhi üzerine yaptığımız sohbetlerde konuya dikkat çekmeseydi ben bu çalışmayı kaleme alamazdım. Kendisine teşekkür ederim.

AN ALTERNATIVE VIEW TO THE 3RD COUPLET OF *MASNAVI*

ABSTRACT

One of the names of Masnavi is Mağz-ı Kuran and another one is Keşşafu'l-Kuran. The reason of this naming depends on the fact that the numbers of the ayahs which were literally and semantically quoted are almost 700. If we add the ayahs which were indicated with references to this quantity, the number of the ayahs to be interpreted will be nearly 1,500. This number corresponds to the quarter of the Holy Quran therefore Masnavi is considered to be the sufi interpretation of Holy Quran.

When Masnavi was expounded, ayahs and hadiths, especially the ones interpreted with references were emphasized. In this paper, we will try to prove that the third couplet of the first volume makes a reference to an ayah. Hence, the number of the ayahs referred by Masnavi can be thought to be more than estimated.

The third couplets of some commentaries will be scanned and ayahs which weren't referred will be found out and finally the relationship between them will be explained.

Key Words: Commentary, Mathnawi, Interpretation.

Mesnevî, yazıldığı tarihten bu yana Türkçe olarak bir çok defa tercüme ve şerh edilmiştir.² Bu tercüme ve şerhler *Mesnevî*'nin tamamına olduğu gibi, bir cildin, bir bölümün, bir hikayenin, bir beytin ve ilk on sekiz beytin tercüme ve şerhi şeklinde gerçekleşmiştir. *Mesnevî*'nin en çok şerh edilen bölümü bizzat Mevlâna tarafından kaleme alınan ilk on sekiz beytidir.

İlk on sekiz beyit arasında en uzun şerh ise ilk beyte yapılmış, onu sırasıyla diğerleri takip etmiştir. Bu çalışmanın konusu olan üçüncü beyit de ayrıntılı sayılabilecek şekilde şerh edilen beyitlerdendir. Bu çalışmada ulaşabildiğimiz tüm üçüncü beyit şerhlerini değerlendirecek ve dikkatimizi çeken bir hususu sizlerle paylaşacağız.

Şerhlerde tüm açıklamalar bu iki kelime üzerinde olduğu için izini süreceğimiz kelimeler “sîne” ve “şerha şerha” olacaktır. Şârihlerin bu kelimeler üzerine neler düşündüklerini ve nasıl şerh ettiklerini sıralamaya çalışmadan önce mezkûr beytin tercümesini verelim:

İştîyak derdini anlatmak için ayrılıktan *parça parça* olmuş *sîne* istiyorum.³

Manzum *Mesnevî* şerhlerinden ilkinde kaleme alan Muîniddin b. Mustafa (XV. Yüzyıl) eserinde⁴ beyti tercüme ettikten sonra bir beyit ile açıklar ve kelime açıklaması üzerinde durmaz. Sürûrî ise (ö. 1561) “şerha” kelimesi için Tâhâ suresinin 25. ayetine göndermede bulunur. Bu ayete göndermede bulunan bir diğer şârih Hacı Pîrî (ö. 1640) diğerlerinden farklı olarak diğer anlamının yanı sıra kendi sînesini şerha şerha etmek istediğinden de bahseder.⁵

Şem'î Şem'ullah Efendi (ö. 1602) *ezeli mahbubu ve asli vatanundan ayrılmamanın etkisiyle sînesi yarılmış bir kimse* şeklinde şerh eder.⁶ Lokmânî Dede (XVI. yy) de manzum şerhinde sînesinin aşk okuna siper olduğu için yaralandığını söyler.⁷ İlmî Dede (ö. 1611)⁸ ve Hacı İlyaszâde Ömer (ö.

² Mesnevî şerh ve tercüme için bkz. İsmail Güleç, *Türk Edebiyatında Mesnevî Tercüme ve Şerhleri*, İstanbul, Pan Kitap, 2008. İlk on sekiz beyit şerhleri için bkz. Şener Demirel, *Dinle Neyden, Mesnevî'nin İlk On Sekiz Beytinin Türkçe Şerhleri*, Elazığ, Manas Yayıncılık, 2009.

³ Mevlâna, *Mesnevî*, (çev. Adnan Karaismailoğlu), 10. bs., Ankara, Akçağ Yayınları, 2010, s. 39.

⁴ Kemal Yavuz, *Muîni'nin Mesnevî-i Muradiyye'si Mesnevî Tercüme ve Şerhi*, II, Konya, SÜ Mevlâna Araştırma ve Uygulama Merkezi, 2007, s. 31.

⁵ Hacı Pîrî Efendi, *İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi 26: 1^b.

⁶ Şem'î Dede, *Şerh-i Mesnevî*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi 334: 4^b.

⁷ Lokmânî Dede, *Menakıb-ı Mevlâna*, (Haz. Halil Ersoylu), Ankara, TDK Yay., 2001, s. 273-274.

⁸ İlmî Dede, *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hüsrev Paşa 156: 7^a.

1625)⁹ *âlem-i ervâhdan ayrıldığı* bilen ve onun derdiyle münşerih olmuş kimse olarak açıklar. Ankaravî İsmail Efendi (ö. 1632) sırları paylaşabilmek için yâr-ı hakikiden ayrılıktan dolayı sînesi pârelenmiş bir kimse aramaktan bahseder.¹⁰ Abdülmecid-i Sivasî (ö. 1639) de ayrılıktan dolayı pâre pâre olmuş bir sîneden bahseder. Daha sonra "Biz senin göğsünü açıp genişletmedik mi?" (İnşirah, 94/1) ayetini hatırlatarak bu ayetin sırrından mahbubun gamzesi bıçağıyla pârelenmiş bir gönülden bahseder ve ayetin üzerinde pek durmaz.¹¹ Abdullah Bosnevî (ö. 1644) sırrı anlayabilecek kişi üzerinde durarak açıklar ve şerha kelimesi üzerinde durmaz.¹²

Sabûhî Ahmed Dede (ö. 1647) de şerhinde, kendisinden öncekiler gibi insan-ı kâmilin ayrılık acısını hissedebilen bir kişi araması üzerinde durur.¹³ Ağazâde Mehmed Efendi (ö. 1652) hakikat ateşinin ayrılığından şerha şerha olmuş, yani derd-i ilâhî ile dolu bir kimse arar. Ancak böyle bir kimse kâmil bir insanın sırrını anlayabilir.¹⁴ İbrahim Cevrî Efendi (ö. 1654) manzum şerhinde kendilerinden öncekiler gibi sırlarını kimsenin anlamadığından bahseder ve şerha kelimesi üzerinde durmaz.¹⁵ Sarı Abdullah Efendi de (ö. 1661) mezkûr anlam üzerinde durur ve şerha ile derd, derd ile de iştıyakın kastedildiğini söyler.¹⁶ Şifâî Derviş Efendi (ö. 1661) beytin sadece tercümesini vermekle yetinir ve 'şerha' kelimesi üzerinde durmaz.¹⁷ Ambarcızâde olarak da bilinen Derviş Ali (ö. 1715) kalbin yedi tavrını veya tabakasını¹⁸ geçmiş veya bilen kimsenin sînesi şerha şerha olmuştur, der ve Mevâna'nın böyle bir şey aradığını söyler.¹⁹ İsmail Hakkı

⁹ Hacı İlyâzade Ömer, *Şerh-i Mesnevî*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, TY 196: 3^b-4^a.

¹⁰ Ankaravî İsmail Efendi, *Şerh-i Mesnevî*, 1-7, İstanbul, Matbaa-ı Amire, 1289, s. 30.

¹¹ Abdülmecid-i Sivasî, *Şerh-i Mesnevî*, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Veliyüddin Efendi 1651: 8^a-8^b.

¹² Abdullah Bosnavî, *Şerh-i Manzum-ı Cezîre-i Mesnevî*, Süleymaniye Kütüphanesi, Nafiz Paşa 528: 4^a.

¹³ Sabûhî Ahmet Dede, *İhtiyârât-ı Hazret-i Mesnevî-i Şerif*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esat Efendi 1310: 16^a.

¹⁴ Necip Fazıl Duru, "Mevlevî Şeyhi Ağazade Mehmed Dede ve Mesnevî'nin İlk On Sekiz Beytinin Şerhi", *Tasavvuf*, sayı: 11, Temmuz-Aralık 2003, s. 151-176.

¹⁵ Cevrî İbrahim Çelebi, *Hall-i Tahkikât, Aynu'l-Füyûz*, İstanbul, Takvimhane-i Amire, 1269, s. 7.

¹⁶ Sarı Abdullah Efendi, *Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî, I-VI*, İstanbul, Tasvîr-i Efkâr Matbaası, 1288, s. 18.

¹⁷ Şifâî Derviş Mehmet, *Şerh-i Kitâb-ı Mesnevî-i Manevî*, Süleymaniye Kütüphanesi, Darü'l-Mesnevî 209: 6^a.

¹⁸ Bu yedi tabaka şunlardır: Sadr, kalp, şigaf, fuâd, hubbu'l-kalp, süveydâ ve mahabbatü'l-kalp.

¹⁹ Derviş Ali b. İsmail, *Esraru'l-Arifin ve Siracu't-Talibîn*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hekimoğlu 711: 35^a-37^a.

Bursevî de (ö. 1725) aynı anlam üzerinde durur.²⁰ Ali Derviş (ö. XVII. yy) ve Ankaravî şerhinin özeti olan Bağdatlı Âsım (ö. XIX. yy) mufassal bir tercüme ile yetinmiştir.²¹ Murâd-ı Buhârî Molla (ö. 1848), damdan düşenin hâlini damdan düşer anlar, dolayısıyla âşık olanın hâlini de âşık olan anlar, şeklinde şerh etmektedir.²² Âbidin Paşa da (ö. 1098) Murad Molla gibi açıklamakta, lafı anlamayacak olana söylememek gerektiği üzerinde durmaktadır.²³ Şeyh Rızaeddin Remzî de (ö. XX. yy. başları) iftiraktan dolayı pârelenmiş bir sîne olarak şerheder²⁴ İsmi dışında hakkında bir şey bilmediğimiz Mehmed Emin adında bir Mevlevî de oldukça uzun sayılabilecek bir şekilde şerh etmesine rağmen mezkûr ayete temas etmemiştir²⁵.

Son devir *Mesnevî* şârihlerinden Ahmed Avni Konuk (ö. 1948) meşhur şerhinde önce şerh kelimesinin lügat anlamını vermekte, Mevâna'nın diğer eserlerinden örnekler vererek kendisinden öncekiler gibi açıklamaktadır.²⁶ Kenan Rıfâî (ö. 1950) ise ilk on sekiz beyti topluca şerh etmekte ve özel olarak şerha kelimesi üzerinde durmamaktadır.²⁷ En önemli şerhler arasında sayılan Tâhirü'l-Mevlevî (ö. 1951)²⁸ Yaman Dede (ö. 1963)²⁹ Muhlis Koner (ö. 1957)³⁰ İbrahim Aczi Kendî (ö. 1965)³¹, Abdülbâki Gölpinarlı (ö. 1983)³² Selçuk Eraydın (ö. 1995)³³ şerha kelimesi üzerinde fazla durmamakta, daha önce söylenenlere benzer şekilde açıklama yapmaktadırlar. *Mesnevî*'nin ilk on sekiz beytini kısaca şerh eden Kutsi Erguner ise ayrılık ateşiyle bağı yanmayana dert açıklanamayacağını ifade

²⁰ İsmail Hakkı Bursevî, *Mesnevî Şerhi: Rûhü'l-Mesnevî*, (Haz. İsmail Güleç), İstanbul, İnsan Yayınları, 2004, s. 109-112.

²¹ Güleç, *a.g.e.*, s. 226.

²² Murâd-ı Buhârî Molla, *Hülâsâtü's-Şürûh*, Süleymaniye Kütüphanesi, M. Arif-M. Murâd 112/1: 6^b.

²³ Âbidin Paşa, *Tercüme ve Şerh-i Mesnevî-i Şerif*, III. Baskı, Dersaadet: Mahmut Bey Matbaası. 1305, s. 49

²⁴ Demirel, *a.g.e.*, s. 441.

²⁵ Güleç, *a.g.e.*, s. 227.

²⁶ Ahmed Avni Konuk, *Mesnev-i Şerif Şerhi*, I, (Haz. Selçuk Eraydın, Mustafa Tahralı), İstanbul, Gelenek Yayınevi, 2004, s. 76-77.

²⁷ Kenan Rıfâî, *Şerhli Mesnevî-i Şerif*, 2. bs., İstanbul, Kubbealtı Neşriyat, 2000, s. 2-9.

²⁸ Tâhirü'l-Mevlevî Olgun, *Şerh-i Mesnevî*, 2. bs., İstanbul, Şamil Yayınevi, t.y., s. 54-55.

²⁹ Muhi İlyas Subaşı, *Batı'daki Mevlâna*, İstanbul, Nesil Yayıncılık, 2003, s. 240-241.

³⁰ Muhlis Koner, *Mesnevî'nin Özü*, Konya, Konya Belediyesi, 1961, s. 4-5.

³¹ İbrahim Aczî Kendî, *Mevlâna ve Ruhü Mesnevî*, Konya, Yeni Kitap Basımevi, 1953.

³² Abdülbaki Gölpinarlı, *Mesnevî ve Şerhi*, I-IV, 3. Bs., Ankara, Kültür Bakanlığı, 2000, s. 26-43.

³³ Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul, MÜİFV, 1994, s. 495.

etmektedir.³⁴ Kemal Sönmez, Bursevi şerhinden ilgili bölümü nakletmekle yetinmektedir.³⁵ Erkan Türkmen³⁶ Süleyman Uludağ³⁷ ve Kaan Dilek³⁸ de ayrılık ateşiyle yanmış bir gönlün anlayabileceği üzerinde durur. Şerhi hâlen devam etmekte olan Hüseyin Top ise kişinin Mevlânâ'nın hâlini anlayacak kimse araması bakımından değerlendirmekte ve herhangi bir ayete göndermede bulunmamaktadır.³⁹

Son dönemlerde *Mesnevî*'yi açıklayan eserler kaleme alan M. Fatih Çıtlaç kitabında⁴⁰ üçüncü beyti de şerh etmiş, daha çok aşkın ne olduğunu ve kimlerin bilebileceği üzerinde durmuş, 'şerha' kelimesi üzerinde özellikle durmamıştır.

Şerhlere baktığımızda iki unsurun öne çıktığını görüyoruz. Birincisi sînenin neden şerha şerha olduğu, ikincisi de niçin böyle bir kimsenin arandığıdır. Şerhler bu soruların cevabı üzerinde döner durur.

Şerhlere göre ilk sorunun cevabı ayrılık acısıyla yanan ve aşkın ne olduğunu bilenlerin sînesinin böyle bir kıvamda olduğudur. İkinci sorunun cevabı ise ancak sînesi şerha şerha olanların, Mevlâna'nın derdini anlayabilecek durumda olduğunu, böyle olmayanlara ise bir şey anlatmanın bir faydası olmayacağıdır.

Şerhleri incelediğimizde, şârihlerin, açıklamalarında sadece iki ayete göndermede bulduklarını görüyoruz. Bunlar Tâhâ sûresinin 25. ayeti ile İnşirah suresinin ilk ayetidir. Biz, ikinci ayetin şerh ile daha yakından ilgili olduğunu düşündüğümüz için onun üzerinde duracağız.

Şerhinde İnşirah suresinden bahseden Abdülmecid-i Sivasî'dir. Onun dışında İnşirah suresine gönderme yapan bir şârih bulunmamaktadır. Sivâsî de sadece zikretmekle yetinmekte, ayetin tefsiri ile ilgili herhangi bir açıklama yapmamaktadır. İnşirah suresinin ilgili ayetinin meali şöyledir:

³⁴ Kudsi Erguner, *Ayrılık Çeşmesi Bir Neyzenin Yolculuğu*, 2. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2003, s. 213-214.

³⁵ Kemal Sönmez, *Açıklamaları ile Mesnevî Ummanından 18 Hakikat İncisi ve Türkçe Nazmedilmiş Seçme Beyitler*, Ankara, İpek Matbaası, 1968, s. 26-28.

³⁶ Erkan Türkmen, *Mevlâna Mesnevî'si'nin Evrenselliği*, İstanbul, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, 2007, s. 17.

³⁷ Abdürrezzak Tek, "Süleyman Uludağ ile Mesnevî Dersleri", *Süleyman Uludağ Kitabı*, (Haz. Mustafa Kara), İstanbul, Dergah Yayınları, 2008, s. 439.

³⁸ Güleç, *a.g.e.*, s. 234.

³⁹ Hüseyin Top, *Mesnevî-i Manevi Şerhi İlk 1001 Beyit*, Konya, Tablet Yayınları, 2008, s. 32.

⁴⁰ M. Fatih Çıtlaç, *18 Beyit Dinle*, İstanbul, Sufi Kitap, s. 72-78.

(Habîbim) göğsünü senin (fâiden) için (açıb da) genişletmedik mi?
(Genişlettik) (Çantay Meali)

Burada üzerinde durduğumuz ve beyit ile ayet arasında ilgi kurduğumuz kelimeler ‘sîne-sadr’ ile ‘inşirah’ ve ‘şerha şerha’dır. Sadr ve sîne anlamdaş iki kelime olup göğüs ve bağır anlamındadır. Şerha ve inşirah kelimelerinin ikisi de ‘şeraha’ kökünden türemiştir. Şeraha sözlüklerde kesmek, kesip yarmak, açmak, görülebilecek hâle koymak, açıklamak, izah etmek, yorumlamak, yorum yapmak; ‘şerraha’ ise parça parça kesmek, dilimlemek, ‘inşeraha’ rahatlığa ermek, gönül-kalp açılmak, mutlu olmak, sevinmek; ‘şerha’ ince dilim, ‘inşirah’ ise rahatlama ve sevinç anlamlarına gelmektedir.⁴¹

Hiç şüphesiz kelimenin beyitteki anlamı parça parça veya dilim dilimdir. Şârihlerin hepsinin aynı şekilde anlamaları ve tercümelerin tamamında parça parça şeklinde geçmesi her mütercim ve şârihin kelimeyi aynı şekilde anladığını göstermektedir. Sivâsî beyti şerh ederken *ayetin sırrından naşi olan mahbubun kılıç gibi olan gamzesiyle kırılmış sînesi*,⁴² ibaresini kullanmakla yetinir. Bursevî ise şerha kelimesini açıklarken sadece parça anlamı ile değil, açıklama, keşf ve beyan anlamını da düşünür ve bunun kelimeye bir başka güzellik kattığını söyler.⁴³

Biz de, Sivâsî’nin ayete gönderme yapmasından ve Bursevî’nin şerha kelimesinin diğer anlamının beyte güzellik kattığını söylemesinden cesaret alarak ve ‘sadr’ ile ‘sîne’ kelimelerinin aynı anlamda kullanıldığını düşünerek beytin İnşirah suresinin ilk ayeti ile de şerh edebileceğini düşündük.

Beyitte Mevlâna, derdini paylaşmak için parça parça olmuş, dilim dilim dilimlenmiş bir sîne aradığını söyler. Çünkü söyleyeceklerini ancak böyle bir sîne sahibi anlayabilir. Ayette de açıp genişletilmiş bir sînenin bahsedilir. Parça parça olmuş bir sîne ile yarılmış, açılıp genişletilmiş bir sîne arasında benzerlik olduğunu söyleyebiliriz. Bu dikkatimizi çeken ilk husustur.

Mezkûr ayet tefsirlerde Hz. Muhammed’in (s. a. v.) başından geçen iki olay nakledilerek açıklanmaktadır. Bununla birlikte kaynaklarda, Hz. Muhammed’in göğsünün melekler tarafından açılıp kalbinin üstün

⁴¹ Serdar Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, İstanbul, Dağarcık Yayınları, 1995, s. 437-438.

⁴² Abdülmecîd-i Sivâsî, *Şerh-i Mesnevî*, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Veliyüddin Efendi 1651: 8^a-8^b.

⁴³ İsmail Hakkı Bursevî, *Mesnevî Şerhi: Rûhü’l-Mesnevî*, (Haz. İsmail Güleç), İstanbul, İnsan Yayınları, 2004, s. 109.

niteliklerle bezenmesi *şerh-i sadr* veya *şakk-ı sadr* olarak ifade edilmektedir.⁴⁴ Kaynaklarda bu olayın, Hz. Peygamber üç yaşında iken, on küsur yaşında iken, yirmi yaşında iken, ilk vahiy almaya başladığı sırada Hira Dağında ve İsrâ gecesi miraca çıkmadan önce olmak üzere beş defa vuku bulduğuna dair rivayetler bulunmaktadır. Bunlardan ilki Hz. Muhammed'in (s. a. v.), süt annesinin yanında iken gerçekleşmiştir. Bu olayı kısaca hatırlayalım.

Süt kardeşlerinden biri bir gün ebeveyninin yanına hızla koşar gelir ve onlara, dehşete düşmüş bir vaziyette, bir takım kimselerin çıkıp Hz. Muhammed'in üzerine atıldıklarını ve onun göğsünü yarıdıklarını anlatır. Ebeveyn acele fırlarlar ve Muhammed as'yi bir tepecik üzerine oturur ve göğe doğru sabit nazarlarla bakar vaziyette bulurlar. Sorulması üzerine o, Allah tarafından gelen iki meleğin göğsünü yarıdıklarını ve kalbini dışarı çıkararak şeytana ait olan kısmı kaldırıp attıklarını ve kalan kısmı ise semavi bir su ile yıkadıktan sonra eski yerine yerleştirdiklerini ve hatta bu suyun serinliğini hâlâ hissetmekte olduğunu söyler. Bu duruma göre melekler, onun sabit nazarlarla baktığı gök istikâmetinde kaybolup gitmiş olmalıydılar.⁴⁵

Hz. Peygamber'in göğsünün yarılması ile ilgili son olay ise Miraç ile ilgili hadislerin baş tarafında anlatılır.

Enes b. Mâlik, Ebu Zerr'in Hz. Peygamberin şöyle buyurduğunu anlattığını nakletmiştir: "Ben Mekke'deyken evimin tavanı açıldı ve Cebrail indi. Göğsümü yarıdı, sonra (kalbimi) zenzem suyu ile yıkadı. Daha sonra, hikmet ve iman dolu altın bir kap getirip içindekileri göğsüme boşalttı. En sonunda göğsümü kapadı.

Bu hadisten, miraç için ön şartın kalbin temiz olması, iman ve hakikat ile dolması gerektiğini anlıyoruz.

Tefsirlerde inşirah;

İlahî bir nûr ve Allah tarafından bir sekinet ve bir rûh ile genişletmek, hüznünü izâle ederek meserret verecek şeyi idraki bir şerh ve tevsî addolunmuştur. Çünkü onun sıkıntısını açacak ve hemmini izâle edecek geniş bir nefes aldırarak gibi herhangi bir sebep, bir duygu, bir ilham ile

⁴⁴ Erdinç Ahatlı, "Şakk-ı Sadr", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 38, İstanbul, TDV, 2010, s. 309-310.

⁴⁵ Hamidullah Muhammed, *İslam Peygamberi*, İstanbul, İrfan Yayıncılık, 1991, s. 40.

ondan gâîb veya ona hafî bulunan meserreti mucip bir şey zahir olur ki bu bir kitâbî iyzâh etmek manasına şerh denilmek gibidir.⁴⁶

Şeklinde açıklanmaktadır. Elmalılı ise, et olan kalbin yarılmasından, göğüs açıp genişletmeye, ondan nefes genişliğine ve kalbin genişlemesine, ondan da nefsin manevi olan sürur ve inkişafına geçmenin daha uygun olduğunu ifade eder.⁴⁷ Müfessirler arasındaki yaygın kanaat de böyledir. Yapılan işin cismani bir müdahale olmadığı, Hz. Peygamber'in ruhunun ilimle ve hikmetle zenginleştirildiği, üzüntü ve sıkıntısının giderilerek kalbine ferahlık verildiği şeklinde izah edilmektedir.⁴⁸

Konumuzla ilgili diğer kelime sadrdır. Sîne, bağır ve göğüs anlamlarına da gelen sadr bulunduğu yer ve parçası olmak bakımından kalp veya nefis olarak da anlaşılır. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, sadrin şerhinin, *aslında göğsü ve bağırı açıp genişletmek olduğu hâlde bununla kalbe ferahlık vermek ve nefsi herhangi bir fiil ve kavle açıp neşe ve sürur ile telakkiyi genişletmek* manasının anlaşıldığını söyler.⁴⁹ Kısaca söylemek gerekirse sadrin yarılması ve genişlemesinden manevi mutluluk ve genişlik anlaşılmaktadır.

Mevlevîlik yolunda önemli isimlerden biri olan Şeyh Galip (ö. 1799) meşhur gazelinin ikinci beytinde⁵⁰ parçalanmış bir gönülden bahseder. *Mesnevî*'deki yarılmış sîne, onun açtığı yoldan giden Şeyh Galip'te gönle dönüşmektedir. Aynı zamanda *Mesnevî*'den seçtiği beyitleri şerheden Şeyh Galip'in bu beytini üçüncü beyitten bağımsız düşünmek haksızlık olur. Bir diğer deyişle Şeyh Galip sîne kelimesiyle kastedilen nesnenin sînenin içinde bulunan gönül olduğunu düşünmektedir.

Tüm bu açıklamalardan sonra tekrar 3. beyte dönecek olursak beytin kelime kadrosu ve mana itibariyle yukarıdaki ayetleri tazammun ettiğini; Mevlâna'nın derdini;

⁴⁶ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kuran Dini: Elmalılı Tefsiri*, 8, İstanbul, Bedir Yayınevi, 1993, s. 5911.

⁴⁷ A. e., s. 5912.

⁴⁸ Kamil Yaşaroğlu, "İnşirah Suresi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 22, İstanbul, TDV, s. 345-346.

⁴⁹ Elmalılı, a.g.e., s. 5913.

⁵⁰ *O zaman ki bezm-i cânda bölüşüldü kâle-i kâmbize hisse-i mahabbet dil-i pâre pâre düşdü* (Naci Okçu, *Şeyh Galip Divanı*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2013, s. 575) Dilek kumaşları can meclisinde bölüşüldüğünde bize muhabbet payı olarak paramparça olmuş bir gönül düştü.

- 1- Sînesi ayrılık acısıyla yarılmış ve aşkın ne olduğunu bilen kimselere,
- 2- Kalbi her türlü kötülükten ve pislikten temizlenmiş, ilim ve irfan zembemi ile yıkanarak marifet ve hakikat ile dolmuş kimselere,
- 3- Kaderinde kendisine bu dünyada âşık olmak düşen ve aşkından gönü parçalanmış kimselere anlatabileceğini, dolayısıyla derdinin sadece böyle kimseler tarafından anlaşılabilceğini kastettiğini söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

- Abdullah Bosnavî, *Şerh-i Manzum-ı Cezîre-i Mesnevî*, Süleymaniye Kütüphanesi, Nafiz Paşa 528.
- Abdülmecîd-i Sivâsî, *Şerh-i Mesnevî*, Beyazıt Devlet Kütüphanesi Veliyüddin Efendi 1651.
- Âbidin Paşa, *Tercüme ve Şerh-i Mesnevî-i Şerif*, III. bs., Dersaadet, Mahmut Bey Matbaası, 1305.
- AHATLI, Erdinç, "Şakk-ı Sadr", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 38, İstanbul, TDV, 2010.
- Ankaravî İsmail Efendi, *Şerh-i Mesnevî*, 1-7, İstanbul, Matbaa-ı Amire, 1289.
- Baştürk, Orhan *Süruri'nin Mesnevî Şerhi (Tanıtım-İndeks- Tenkitli Metin 1^b-40^a)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 1997.
- Cevrî İbrahim Çelebi, *Hall-i Tahkikât, Aynu'l-Füyûz*, İstanbul, Takvimhane-i Amire, 1269.
- ÇITLAK, M. Fatih, *18 Beyit Dinle*, İstanbul, Sufi Kitap, 2012.
- DEMİREL, Şener, *Dinle Neyden, Mesnevî'nin İlk On Sekiz Beytinin Türkçe Şerhleri*, Elazığ, Manas Yayıncılık, 2009.
- Derviş Ali b. İsmail, *Esraru'l-Arifin ve Siracu't-Talibîn*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hekimoğlu 711.
- DURU, Necip Fazıl, "Mevlevî Şeyhi Ağazade Mehmed Dede ve *Mesnevî'nin İlk On Sekiz Beytinin Şerhi*" *Tasavvuf*, sayı 11, Temmuz-Aralık 2003.
- Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kuran Dili: Elmalılı Tefsiri*, 8, İstanbul, Bedir Yayınevi, 1994.
- ERAYDIN, Selçuk, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul, MÜİFV, 1994.
- ERGUNER, Kudsi, *Ayrılık Çeşmesi Bir Neyzenin Yolculuğu*, 2. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2003.
- GÖLPINARLI, Abdülhakî, *Mesnevî ve Şerhi*, I-VI, 3. bs., Ankara, Kültür Bakanlığı, 2000.
- GÜLEÇ, İsmail, *Türk Edebiyatında Mesnevî Tercüme ve Şerhleri*, İstanbul, Pan Kitap, 2008.

Hacı İlyâszâde Ömer, *Şerh-i Mesnevî*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, TY 196.

Hacı Pîrî Efendi, *İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî*, Süleymaniye Kütüphanesi. Hâlet Efendi Ek. 26.

HAMİDULLAH, Muhammed, *İslam Peygamberi*, İstanbul, İrfan Yayımcılık, 1991.

İbrahim Aczî Kendi, *Mevâna ve Ruhü Mesnevî*, Konya, Yeni Kitap Basımevi, 1953.

İlmî Dede, *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hüsrev Paşa 156.

İsmail Hakkı Bursevî, *Mesnevî Şerhi: Rûhü'l-Mesnevî*, (Haz. İsmail Güleç), İstanbul, İnsan Yayınları, 2004.

Kenan Rıfâî, *Şerhli Mesnevî-i Şerîf*, 2. bs., İstanbul, Kubbealtı Neşriyat, 2010.

KONER, Muhlis, *Mesnevî'nin Özü*, Konya, Konya Belediyesi, 1961.

KONUK, Ahmet Avni, *Mesnevî -i Şerif Şerhi*, I, (Haz. Selçuk Eraydın, Mustafa Tahralı), İstanbul, Gelenek Yayınevi, 2004

Lokmani Dede, *Menakıb-ı Mevâna*, (Haz. Halil Ersoylu), Ankara, TDK, 2001.

Mevâna, *Mesnevî*, (çev. Adnan Karaismailoğlu), 10. bs., Ankara, Akçağ Yayınları, 2010.

Murâd-ı Buhârî Molla, *Hülâsâtü's-Şürûh*, Süleymaniye Kütüphanesi, M. Arif-M. Murâd 112/1.

MUTÇALI, Serdar, *Arapça-Türkçe Sözlük*, İstanbul, Dağarcık Yayınları, 1995.

Okçu, Naci, *Şeyh Galip Divanı*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2013.

Sabûhî Ahmet Dede, *İhtiyârât-ı Hazret-i Mesnevî-i Şerif*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esat Efendi 1310.

Sarı Abdullah Efendi, *Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî*, I-VI, İstanbul, Tasvîr-i Efkâr Matbabası, 1288.

SÖNMEZ, Kemal, *Açıklamaları ile Mesnevî Ummanından 18 Hakikat İncisi ve Türkçe Nazmedilmiş Seçme Beyitler*, Ankara, 1968.

- SUBAŞI, Muhsin İlyas, *Batı'daki Mevlâna*, İstanbul, Nesil Yayıncılık, 2003.
- Şem'î Dede, *Şerh-i Mesnevî*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi 334.
- Şifâî Derviş Mehmet, *Şerh-i Kitâb-ı Mesnevî-i Manevî*, Süleymaniye Kütüphanesi, Darü'l-Mesnevî 209.
- Olgun, Tahirü'l-Mevlevî, *Şerh-i Mesnevî*, 2. bs., İstanbul, Şamil Yayınevi, t.y.
- TEK, Abdürrezzak, "Süleyman Uludağ ile *Mesnevî* Dersleri", *Süleyman Uludağ Kitabı*, (Haz. Mustafa Kara), İstanbul, Dergah Yayınları, 2008.
- TOP, Hüseyin, *Mesnevî-i Manevi Şerhi İlk 1001 Beyit*, Konya, Tablet Yayınları, 2008.
- TÜRKMEN, Erkan, *Mevâna Mesnevî'sinin Evrenselliği*, İstanbul, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, 2007.
- YAŞAROĞLU, Kamil, "İnşirah Suresi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 22, İstanbul, TDV, 2011.
- YAVUZ, Kemal, *Muini'nin Mesnevî-i Muradiyye'si Mesnevî Tercüme ve Şerhi*, II, Konya, SÜ Mevâna Araştırma ve Uygulama Merkezi, 2007.

